

Presentisme

Beschrijving

Wat is het?

Presentisme is een manier van historische analyse waarbij hedendaagse ideeën en perspectieven anachronistisch worden geïntroduceerd in voorstellingen of interpretaties van het verleden.

Verscheidene moderne historici trachten in hun werk presentisme te vermijden omdat zij geloven dat het tot een verkeerd inzicht in hun onderwerp leidt. Zij menen namelijk dat je het verleden moet benaderen met de ideeën en perspectieven van die tijd in het achterhoofd om het verleden echt te kunnen begrijpen.

Sinds eind jaren 80 is presentisme weer populair geworden onder sommige wetenschapshistorici. De meesten trekken een grens tussen een *goede vorm van presentisme* en *typisch anachronisme*, maar waar de grens getrokken moet worden, blijft een open vraag.

De Franse historicus *Marc Bloch*¹ benadrukte dat geschiedenis een vak is dat het verleden probeert te begrijpen op zijn eigen voorwaarden. Toch wordt presentisme in toenemende mate gebruikt bij publieke debatten over historische onrechtvaardigheden.

Marc Bloch (1886-1944)

Slavernijverleden en morele oordelen

Het slavernijverleden is een van de meest beladen onderwerpen in de moderne geschiedschrijving. Het roept vragen op over morele verantwoordelijkheid, herstelbetalingen en de manier waarop we historische figuren en instellingen beoordelen. In deze discussies speelt het begrip *presentisme* een cruciale rol. Presentisme verwijst naar de neiging om **historische** gebeurtenissen en personen te beoordelen vanuit de waarden en normen van het **heden**. Hoewel dit perspectief kan helpen bij het betrekken van geschiedenis op hedendaagse kwesties, brengt het ook risico's met zich mee, zoals het vervormen van de historische context.

De Atlantische slavenhandel en het slavernijsysteem waren lange tijd algemeen geaccepteerd in samenlevingen in *Europa*, *Afrika* en *Amerika*. Het gebruik van dwangarbeid, en de rechtvaardigingen daarvoor, waren ingebed in economische en sociale structuren van destijds.

Veel historische figuren, zoals *Nederlandse* kooplieden en *Amerikaanse* grondleggers, worden nu kritisch beoordeeld vanwege hun betrokkenheid bij slavernij. Dit gebeurt vaak zonder rekening te houden met de heersende opvattingen en moraal van hun tijd.

Een voorbeeld is de discussie over standbeelden en monumenten. In Nederland roept het standbeeld van *Jan Pieterszoon Coen* bijvoorbeeld controverse op vanwege zijn rol in de VOC en de slavernij. Critici van presentisme stellen dat het verwijderen van dergelijke standbeelden een gevaarlijke vorm van geschiedvervalsing is, terwijl voorstanders van deze acties beargumenteren dat dergelijke symbolen niet langer passend zijn in een samenleving die streeft naar gelijkheid en rechtvaardigheid.

Wie heeft gelijk? Zijn er voor- en nadelen te benoemen?

Voordelen van Presentisme

Presentisme kan ook voordelen hebben.

Het maakt geschiedenis relevant voor het heden door morele en ethische lessen te trekken. Het slavernijverleden wordt in toenemende mate besproken in termen van hedendaagse waarden zoals mensenrechten en gelijkheid. Dit helpt om bewustzijn te creëren over hoe structureel racisme en ongelijkheid vandaag de dag nog steeds voortkomen uit historische systemen van onderdrukking.

Daarnaast biedt presentisme een middel om verantwoordelijkheid te nemen voor historische onrechtvaardigheden. Herstelbetalingen, excuses en educatieve initiatieven worden vaak gerechtvaardigd vanuit een moreel perspectief dat voortkomt uit hedendaagse idealen. Het recente besluit van de *Nederlandse* regering om formeel excuses aan te bieden voor haar rol in het slavernijverleden is een voorbeeld van hoe hedendaagse waarden het historische debat kunnen sturen.

Nadelen van Presentisme

Ondanks deze voordelen brengt presentisme ook nadelen, met zich mee.

Een daarvan is het verlies van nuance in de geschiedschrijving. Door historische figuren uitsluitend te beoordelen op basis van hedendaagse normen, riskeren we een eenzijdig en vervormd beeld te creëren. Dit kan leiden tot simplificatie van complexe historische processen en het negeren van de context waarin deze processen plaatsvonden.

Een ander risico is de polarisatie die kan ontstaan door morele veroordelingen van het verleden. Discussies over slavernij en racisme zijn vaak emotioneel geladen en kunnen leiden tot verdeeldheid binnen samenlevingen. Dit is zichtbaar in de verhitte debatten over de koloniale geschiedenis in *Nederland*, waar sommige groepen zich aangevallen voelen door de nadruk op collectieve schuld en verantwoordelijkheid.

¹ **Marc L'opold Benjamin Bloch** (1886-1944) was een Frans historicus. Hij bezorgde de Franse historische school een reputatie die tot ver buiten Europa reikt. Zijn invloed ligt op het terrein van de middeleeuwse cultuurgeschiedenis en mentaliteitsgeschiedenis. In zijn postuum verschenen *Apologie* (in het Engels *The Historian's Craft*) gaf Bloch zijn visie op de taken en verantwoordelijkheid van de geschiedschrijving. Dit boek bood theoretische ondersteuning aan de praktijk van de historici en keert zich tegen het historisme. Bloch bracht ook het standpunt naar voren dat het vak van de historicus niet oordelend mag zijn – dat de historicus moet proberen te verklaren en te beschrijven in plaats van te evalueren in normatieve termen. Op een bepaald punt in zijn werk merkt Bloch op dat *de manie om oordelen te vellen* een *satanische vijand van de ware geschiedenis* is.

Datum aangemaakt
2024/12/29